

УДК 378.02.091.33-027.22

АЛЛА БОЙКО

(Полтава)

ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАТИКИ В ПРАКТИКУ

Науково обґрунтовано педагогічні основи процесу впровадження інноватики (інновацій) в практику. Подано визначення різними вченими феномену «впровадження», виявлено складники поняття «інноватика», схарактеризовано діяльність суб'єктів упровадження. Представлено класифікацію наукової продукції за її впливом на практику, введено поняття «взірцевий досвід», показано його функції, переконливо розкрито причини, що гальмують упровадження і чинники, що сприяють процесу реалізації інноватики в практичній навчально-виховній діяльності.

Ключові слова: *упровадження, інновації, теорія, практика, інформаційна культура, взірцевий досвід, результати педагогічних досліджень, технології.*

Докорінні зміни в усіх сферах життя, прогрес науки і культури, нові потреби і можливості педагогічної діяльності привели до необхідності модернізації всієї освітньої системи і, передусім, загальноосвітньої школи. Педагогами активно апробуються нові досягнення педагогічної науки, вітчизняні й зарубіжні освітні технології, створюються експериментальні майданчики, авторські школи, інноваційні методики, креативні педагогічні проекти, навчальні плани, програми і підручники. На основі впровадження відбувається вдосконалення змісту навчання і виховання, всього педагогічного процесу, його методів, організаційних форм, технічного оснащення, розроблення стандартів нового покоління, здійснюється комп'ютеризація навчальних закладів, 12-бальне оцінювання навчальних досягнень учнів. Таке вдосконалення може бути забезпечено лише на науково-педагогічних основах, базуватися на розвитковій інноваційної діяльності вчителя. Від оперативного і повного впровадження залежать зміст, організація і темпи модернізації освіти, її стратегія.

Тому в сучасних умовах необхідна науково обґрунтована, добре відструктурована система взаємодії педагогічної теорії і практики, щоб учені якомога раніше виявляли нові, щойно назрілі проблемні питання в роботі вчителя і оперативно відповідали на них. Важливо, щоб уся інноватика, в свою чергу, вчасно доходила до школи без перешкод. При цьому педагогічна наука і передова практика не можуть задовольнитися тим, що вдосконалюють уже відоме і звичне, вони покликані шукати нові рішення, які виходять далеко за межі досвіду, що склався. Важливим складником компетентності вчителя стає інтерес до нового, готовність до оцінки інновацій, визначення їхньої відповідності потребам і можливостям певного навчального закладу, своєчасне використання в практиці.

У наш час ситуація така: 92,7 % із 504 опитаних нами директорів навчальних закладів вважають впровадження нового, особливо у практику виховної роботи, одним із найголовніших і найскладніших питань своєї діяльності. Лише 7 % їх оперативно

відгукуються на нове. Більше 30 % (30,6 %) педагогів впроваджують нове з запізненням, а 14,2 % їх приєднується до нового тоді, коли воно застаріває. А отже, процес упровадження як в теоретичному, так і практичному аспектах потребує подальшого вивчення.

До визначення поняття «впровадження» немає однозначного підходу. М. Ю. Красовицький уважає, що це спеціально організована система вивчення результатів фундаментальних і прикладних досліджень і їх утілення в реальний досвід педагогічної діяльності [3, с. 25]. П. І. Карташов дає таке визначення цьому феномену: впровадження педагогічної науки – це свідомо організована вченими, працівниками органів народної освіти, вчителями, методичними закладами цілеспрямована, науково обґрунтована система діяльності з удосконалення практики навчання і виховання на основі рекомендацій, які є результатом сучасних наукових досліджень [2, с. 59]. М. В. Кухарев характеризує впровадження як цілеспрямовану й систематизовану діяльність з удосконалення досвіду на основі науково-практичних досягнень [4, с. 14].

Названі та інші вчені розглядають поняття «впровадження» з позицій діяльнісного підходу. М. І. Махмутов, З. Є. Михайлова, базуючись на генетичному принципі, висвітлюють упровадження не тільки як самостійний «пункт» педагогічного дослідження, а як елемент його структури в органічному зв'язку з іншими етапами науково-дослідної роботи, а отже, як завершальний структурний етап науково-дослідної роботи [5, с. 15]. Тлумачення терміну «впровадження» різними вченими має відмінності залежно від сприйняття його базових ознак.

Нами поняття «впровадження» розуміється як спеціально організований, систематизований процес, спрямований на вдосконалення педагогічної практики на основі інновацій (нових досягнень педагогічної науки, педагогічних технологій, взірцевого досвіду), які втілюються і виявляються у ціннісних орієнтирах, піднесенні якості знань, умінь і навичок учнів, сприяють підвищенню професійних компетентностей педагогів, а отже, забезпечують їхню освіту впродовж життя і високу конкурентоспроможність.

Таким чином, за нашим переконанням, педагогічна діяльність з упровадження, мусить бути організована як процес, що забезпечує, якісно вищий рівень розвитку практики на основі її взаємодії з інноватикою. Оскільки до уваги береться педагогічна теорія і педагогічна практика, то впровадження потребує спільних зусиль практичних і наукових працівників.

Нами дається і таке визначення педагогічного впровадження: процес безпосередньої і опосередкованої, прямої і побічної, нормативної, вибіркової й ініціативної реалізації досягнень педагогічної науки і кращого досвіду в практиці виховної діяльності педагогічних осередків чи окремих педагогів з метою підвищення ефективності та якості навчально-виховної діяльності.

Сутність педагогічного впровадження, за нашими даними, полягає в його розумінні як механізму взаємодії педагогічної теорії і практики, як сполучної ланки між ними з метою внесення прогресивних коректив у діяльність педагогів, її удосконалення.

Суб'єкти впровадження – це Міністерство освіти і науки, молоді та спорту, науково-дослідні інститути, інститути післядипломної освіти, вчителі, класні керівники, директори навчальних закладів, які вносять пропозиції щодо впровадження, організують і здійснюють його процес. А об'єкт упровадження – це те, що впроваджується (інноватика – досягнення педагогічної науки, передової практики, дидактичні й виховні технології).

Недостатнє розуміння процесу впровадження і його ролі в співвідношенні теорії і практики проявляється у педагогіці по-різному. Далеко ще не викорінений вузько-утилітарний підхід до педагогічних досліджень. Утилітарному підходу протистойть тенденція відгородити теорію від практики. Така позиція суперечить природі істинної науки. Наукознавство справедливо стверджує, що спочатку, засвоївши теоретичні

основи питання, дослідник усе ж повинен звернутися до вивчення практики. Ця вимога стосується будь-якої теми, технології, досвіду. Але ще більш класичним є шлях від практики до теорії, а потім на основі впровадження – знову до практики.

Розвиток педагогічної науки, потреби практики послужили передумовами того, що дослідники починають звертатися до питань використання результатів досліджень як до самостійної наукової проблеми.

Загальна умова єдності науки і практики – поглиблене пізнання досліджуваних явищ і на цій основі їх креативне перетворення в практично значущі результати. Нами робиться висновок, що наука не просте пізнання світу, вона існує не для самої себе, а для практики, для удосконалення життя людини. Проте науку не можна розглядати лише у вузькоутилітарному сенсі.

Розробка категоріального апарату проблеми впровадження, що характеризує, зокрема, поняття «пропаганда», «поширення», «агітація», «використання», «реалізація», «застосування» тощо, створила необхідні передумови для наукової конкретизації кожного з них, для структурування і цілісного розуміння способів реалізації знань та їх використання в масовій практиці. Виникла потреба не тільки підготовки наукового знання, технологій і досвіду для використання в практиці, а й виявити різні рівні готовності практики до сприйняття і використання даних науки, обґрунтувати умови, які визначають ефективність діяльності з реалізації результатів науково-педагогічних досліджень [4, с. 9]. До найважливіших умов відносимо: 1) наявність актуального для практики нового знання; 2) його адресна спрямованість, доступність і повнота викладу; 3) визначення масштабів нововведення; 4) наявність критеріїв оцінки і відбору новацій для впровадження; 5) готовність педагогів-практиків до впровадження; 6) розробка послідовних етапів упровадження.

Учитель, як правило, надає перевагу перед загальною, нерідко складною і недостатньо конкретизованою теорією, доступній нормативній рекомендації чи уже перевіреному досвіду. Так непомітно виникає звичка нехтувати теорією. Недовіра до теорії закріплюється, якщо книга, адресована вчителю, обмежується порадами за формулою «роби так!», але не пояснює, чому так треба робити. А особливо скептичне ставлення до теорії викликають у вчителя статті й інші публікації, які повторюють загальновідомі істини, та ще й підносять їх у наукоподібній формі.

Практики нерідко виражають невдоволення тим, що багато книг з педагогіки і особливо психології написані надмірно ускладненою мовою. Читати їх важко. У середовищі науковців до цих претензій ставляться по-різному. Поширеною є точка зору, що мова науки специфічна, вона може бути для широкого кола читачів недоступною. Прихильники протилежних поглядів вважають, що і складні теоретичні концепції повинні бути викладені загальнозрозуміло, а тому малодоступні вчителю публікації невинувдані.

Учитель (суб'єкт), який безпосередньо займається впровадженням – вирішальна сила процесу впровадження. Перетворюючи практику, впроваджені ідеї та рекомендації набувають живого втілення. Діяльність осіб, які організують упровадження досягнень у практику, пов'язана з розробкою плану і методики впровадження. Виключно важливо, щоб директори навчальних закладів були максимально обізнаними у новому, якомога компетентнішими і спиралися головним чином на свої знання, ерудицію, а не тільки на престиж посади. Особливо бажано, щоб організаторами впровадження, його суб'єктами, активними учасниками виступали і самі дослідники-вчені, перевіряючи й удосконалюючи результати своїх досліджень.

Важливо, щоб питання «чому?» частіше виникало у вчителя, щоб теорія якомога повніше відповідала на нього, а виходячи з цього, пояснювала «як зробити». При цьому важливо давати не просто конкретні поради («рецепти»), а й розробляти варіативні завдання, що потребують творчого підходу і самостійного вибору. Для упровадження потрібно добирати добре перевірені інновації, бо якщо вони не дають результату після впровадження, зневіра у ставленні до науки поглиблюється. Тому великого

значення набувають принципи впровадження як керівні положення у здійсненні його процесу.

Основним принципом упровадження є «теоретико-практична значущість об'єкта впровадження», його відповідність потребам навчально-виховного закладу. Наступний принцип – «елективність» – варіативність і відбір об'єкта впровадження, необхідність поєднувати у педагогічній діяльності всі види впровадження. Важливим є принцип «оптимального поєднання єдиноначальності, колегіальності та індивідуальності» у процесі впровадження. Принцип «особистісної орієнтації» у процесі діяльності з упровадження дозволяє об'єднати зусилля всіх учителів на основі спільної, захоплюючої справи, а також ураховувати їхні схильності та відмінності. На увагу заслуговують принципи: «взаємозв'язку впровадження із самоосвітою педагога», єдності й відмінності дій педагогів-практиків і вчених; «своєчасної і системної інформованості педагогів»; «креативності й культуровідповідності»; «рефлексивності»; «фасилітації та емпатії» у професійній діяльності з учнями і колегами в процесі впровадження. Кількість принципів можна збільшити, але це основні. При визначенні принципів упровадження нами враховувалися: діяльність суб'єктів, об'єкт упровадження, його процес.

Постійне зростання ефективності та якості педагогічної діяльності загальноосвітньої школи можливе лише на основі неперервного підвищення науково-педагогічної та організаційно-методичної кваліфікації вчительських співтовариств, що може відбуватися тільки шляхом упровадження в їхню практику новітніх досягнень педагогічної науки, технологій і передового досвіду.

Усе ж слід об'єктивно заявити, що в сучасних умовах спостерігається нерозробленість проблеми впровадження, її теоретичних і методичних основ, поняттєво-термінологічного апарату, а також недостатня теоретична підготовка організаторів освіти, керівників шкіл, ліцеїв, коледжів, комплексів тощо до сприйняття і реалізації науково обґрунтованих рекомендацій, особливо тих із них, що не належать до нормативного впровадження. Це гальмує розвиток системи освіти в цілому і прогресивну динаміку модернізації кожного навчального закладу.

Коли мова ведеться про педагогічні основи впровадження, варто зазначити, що замість зрозумілого і вкрай потрібного за своїм змістом терміну «передовий педагогічний досвід» у працях педагогів-учених стали вживатися «практичний зразок», «нові педагогічні практики», але в їх основі – новий взірцевий (результативний) досвід. До ключових компонентів педагогічних практик, які нині освоюються, вчені найчастіше відносять: специфічні засоби досягнення суб'єкт-суб'єктної взаємодії вчителів і учнів, особистісно орієнтовану педагогічну діяльність, інноваційні технології, особливості соціально-педагогічного середовища, де такі педагогічні практики можуть бути впроваджені тощо. Ключові компоненти можуть змінюватися у відповідності до змісту об'єкта впровадження. Усе це спрямовується на гуманізацію педагогічного процесу, посилення його виховного потенціалу, створення ефективних виховних систем.

У сучасних умовах необхідно усвідомлювати специфіку і взаємозв'язок упровадження досягнень науки з використанням інноваційних технологій і з розповсюдженням передового (взірцевого) досвіду. Для уточнення поняття передовий досвід вводимо його визначення – взірцевий досвід. Оскільки наука і практика не тотожні, то нерідко вважають, що впровадження досягнень науки, розповсюдження взірцевого досвіду чи використання технологій – завдання абсолютно різні. Проте їхня різниця лише у термінах, обсягу і змісті. Слід зазначити, що нововведення досвіду швидше сприймається і втілюється в практику, ніж досягнення науки. Педагогічна наука і практика є двома підсистемами в постійному наближенні та взаємодії.

У цій взаємодії виявляється і загальне, і конкретне співвідношення теорії та практики. Особливо слід підкреслити провідну роль теорії і вирішальне значення практики. Передові школи прагнуть поєднувати досягнення науки із вивченням досвіду навчальних закладів, а отже, упроваджувати і рекомендації вчених, і знахідки практиків. Так різні джерела, що живлять розвиток теорії і практики, доповнюють одне одного.

Окрема практична задача може бути вирішена на основі розв'язання безлічі наукових проблем, і, навпаки, дослідження однієї наукової проблеми може сприяти вирішенню багатьох практичних потреб. Наприклад, вирішення завдань громадянського виховання молоді може бути знайдено на основі знань про сутність процесу виховання, про методи, форми і види виховної взаємодії, її особистісно-соціальний характер, про способи діагностики вихованості школярів, про критерії ефективності процесу виховання тощо.

А отже, надзвичайно важливою і актуальною є розробка педагогічної теорії, орієнтованої на практику. Така орієнтація не тотожна простому зверненню до практичної педагогічної діяльності. Знання практики повинно бути закладено в теоретичних положеннях. Важливо, щоб теорія зберігала головні характеристики особистісно орієнтованої педагогічної діяльності, як того вимагає модернізація освіти, Болонське реформування.

Таким чином, взірцевий педагогічний досвід у співвідношенні з педагогічною теорією і масовою практикою реалізує декілька функцій: *1. Функція випередження наукового знання.* У передовому досвіді можуть отримати оперативне вирішення практичні проблеми, які засобами науки з різних причин розв'язані не були. Педагогічна наука, у свою чергу, випереджує практичну діяльність, коли створює нове, тобто те, чого ще немає в шкільному досвіді. Якби вона цього не робила, а тільки констатувала те, що відбувається в педагогічній дійсності, то не представляла б цінності для суспільства. Діалектика взаємовідносин педагогічної науки і практики в сучасних умовах виявляється, зокрема, в тому, що переважно наука висвітлює шлях практиці, але бувають випадки, коли вони взаємно випереджують одна одну на різних етапах функціонування цих взаємовідносин. Педагогічна теорія, як і будь-яка інша, не може виникнути поза практикою. Саме тому теорія здатна стати і дійсно стає випереджувальною по відношенню до практики, окремих засобів педагогічної діяльності, проте досвід також зберігає свою випереджувальну функцію.

2. Функція надання матеріалу для теоретичних досліджень і виявлення практичних проблем.

3. Функція первинної перевірки теорій, концепцій, технологій, після чого з метою встановлення їх достовірності, вони перевіряються в масовому досвіді.

4. Функція позитивного прикладу, високого практичного зразка роботи, показує, чого можна досягти, якщо вкладати знання, любов до дітей і талант у справу виховання. Оскільки досвід – це не зразок для сліпого наслідування, копіювання, то для вчителя виникає завдання – бути теоретично підготовленим, щоб самостійно «виводити думку з досвіду».

5. Функція методу педагогічного дослідження – цілеспрямованого конструювання передового досвіду на основі нової наукової педагогічної ідеї.

Передовий, взірцевий досвід на даному етапі співвідношення теорії і практики виконує всі названі функції, тому він потребує подальшого наукового обґрунтування.

Варто зазначити, що в наш час з'являються публікації, у яких підкреслюється увага до творців «результативної педагогічної практики», виводяться інтегровані компоненти її поширення. Серед них називаються такі: відбір персоналу, підвищення кваліфікації, методична підтримка, оцінка роботи персоналу, оцінка результатів освоєння і впровадження, адміністративна і зовнішня підтримка [7, с. 120], що приводять до позитивних змін.

При цьому слід зазначити, що не всі результати науково-педагогічних досліджень можуть бути безпосередньо впроваджені в практичну педагогічну діяльність, оскільки вони різноманітні, бувають не підготовлені до впровадження, й відрізняються за багатьма ознаками. Крім цього, впровадження характеризується цілеспрямованою організацією його процесу, спільними зусиллями вчених і практиків, а отже – спеціальною підготовкою до використання в практиці, з одного боку, наукового знання, а з іншого – потребою навчання суб'єктів впровадження. Організаційно-управлінські ас-

пекти впровадження насамперед привертають нашу увагу до типології педагогічного знання.

Найбільш поширеною і загальноприйнятою класифікацією педагогічних досліджень є їх поділ за типом зв'язку «наука-практика» на фундаментальні, прикладні й розробки (табл. 1).

Таблиця 1

Співвідношення фундаментальних, прикладних досліджень і розробок

Типи дослідження	Завдання дослідження	Результат дослідження	Вихід у практику
Фундаментальні	Розвиток. Обґрунтування методологічне. Розробка наукових загальнотеоретичних концепцій. Виявлення. Доведення.	Ідеї, закони, закономірності. Суперечності. Принципи. Концепція. Нові теоретичні висновки. Наукові перспективи.	Монографія. Дисертація. Стаття. Нові методолого-теоретичні висновки з усіх галузей педагогічних знань.
Прикладні	Розвиток. Обґрунтування теоретичне. Виявлення. Розробка теоретичної й методичної проблематики.	Теоретичні основи. Методична система. Критерії. Вимоги. Умови. Моделі. Методи дослідження. Теоретичні положення. Пропозиції.	Дисертація. Стаття. Теоретико-прикладні дослідження з дидактики, теорії виховання, педагогічного менеджменту, історії педагогіки, спеціальної педагогіки тощо. Проект.
Розробки	Розвиток. З'ясування. Розробка конкретних практико орієнтованих завдань. Обслуговування всіх аспектів практики.	Алгоритми. Методи, прийоми, засоби, форми і види діяльності. Методична система. Технології. Методичні рекомендації. Основні напрями. Навчальні курси й спецкурси. Досвід узагальнення і систематизації.	Підручник. Посібник. Система тестів. Навчальний план. Програма. Методичні листи і розробки. Збірники задач, вправ, педагогічних ситуацій. Інноваційні технології. Взірцевий досвід. Пояснювальні записки.

Уплив педагогічної теорії на практичну роботу вчителів може бути прямим (безпосереднім) і побічним (опосередкованим). Теоретичні ідеї високого рівня узагальнення зазвичай не мають безпосереднього практичного застосування. Наприклад, загальні ідеї теорії виховання втілюються в нормативних матеріалах і розробках – окремих методиках, методичних розробках, рекомендаціях із громадянського, духовно-морального, екологічного виховання тощо. Таким чином, загальні ідеї методологічного і теоретичного значення здійснюють на практику опосередкований, а розробки мають прямий, безпосередній вплив.

Це співвідношення між загальною теорією, нормативними знаннями і розробками типове. І все ж, його не можна вважати єдино можливим. Досягнення педагогічної теорії може і безпосередньо впливати на професійне мислення учителя.

Від рівня професійної компетентності вчителя, тієї чи іншої педагогічної установки (уявлень про завдання школи, про можливості освіти, про норми взаємовідносин між учителем і учнями тощо) прямо залежить стиль роботи педагога. А отже, прямий і опосередкований вплив інноваційних досягнень і педагогічних установок, поглядів учителя взаємопов'язаний. Найвищу результативність має нормативне (обов'язкове) впровадження. Поширення буває опосередковане, ініціативне, вибіркове.

Нам відомі імена вчителів, які одночасно є і практиками, і дослідниками, включають у свою щоденну роботу елементи цілеспрямованого дослідження (спостереження, опитування, бесіду тощо), у цьому випадку вони впливають на практику не лише опосередковано, але й безпосередньо. Як бачимо, типи зв'язків між теорією і практикою різні, вони не відокремлені, а взаємозалежні.

При роз'ясненні й обговоренні впроваджуваних прикладних досліджень і розробок, налагодженні самоосвіти, організації дослідницької і методичної роботи в школі в сучасних умовах важливо відрізнити положення загальноновизнані в науці від дискусійних. Нерідко вважають, що всі висновки педагогіки повинні бути уніфіковані, не включати нічого спірного, бо що це, мовляв, за наука. Але це не так. При спільності вихідних позицій окремі проблеми педагогіки можуть вирішуватися в середовищі вчених і практиків по-різному. Ними розробляються оригінальні ідеї і концепції, проводяться наукові дискусії. Дискусії – одна з умов результативності теорії і практики. Наука не сприймає авторитаризму, хоч він інколи має місце.

Тому розгортання і подолання суперечностей, зіткнення різних точок зору, виникнення протилежних гіпотез (на тому етапі, коли теоретична проблема ще не отримала достовірного наукового рішення) – все це невід'ємні риси процесу наукового пізнання. Ареною дискусій можуть виступати семінари. У науковому середовищі – методологічні, теоретичні та практичні їх різновиди.

Організуючи на семінарі обмін досвідом, слід мати на увазі, що вчитель у розповіді про свою роботу зазвичай говорить про досягнуті успішні результати, і лише згадує про те, з якими труднощами він зустрівся, як їх долав. Ще менше говорить про невдачі і невіршені питання. Справа не лише в тому, що невдачі завжди прикрі. Вчителі впевнені, що корисний тільки досвід позитивний. Насправді ж розбір труднощів, аналіз педагогічних помилок і поразок можуть бути не менш повчальні, ніж розповідь про успішну роботу.

У процесі впровадження нових рекомендацій труднощі, погрішності й невдачі можуть підстерігати постійно. Розібратися в їх причинах необхідно, а це можливо лише в атмосфері дружньої співпраці, коли всі стурбовані рішенням загальної науково-методичної проблеми, радіють успіхам один одного, а відверту критику своїх помилок і невдач зустрічають із розумінням та співчуттям.

Ефективність упровадження повністю залежить від змісту тих матеріалів, які упроваджуються. Як відомо, багато фундаментальних, методологічних і загальнотеоретичних проблем педагогіки ще недостатньо досліджені в їх зв'язках, залежностях і єдності. Це призводить, зокрема, до того, що різні напрями виховання (морального, естетичного, економічного тощо) розглядаються авторами окремо, а це вкрай ускладнює впровадження результатів досліджень. Вчитель прагне виховати цілісну особистість, а функціональні дослідження нерідко ведуть до пробуксовування впровадження і зневіри в педагогічну науку. Цілісний підхід до особистості й педагогічного процесу, вироблення вміння бачити його етапи і зв'язки між ними допомагають подолати подібну однобічність і фрагментарність.

Аналізуючи співвідношення теорії і практики, робимо висновок, що для упровадження рекомендацій педагогічної науки в практику, слід вибирати проблеми педагогіки, явища і процеси, розроблені ґрунтовно. Адже відомо, що школа далеко не повністю використовує ту скарбницю педагогічних ідей, яка вже сьогодні є в арсеналі педагогічної науки. Що ж до проблем малодосліджених, то вони можуть бути предметом спільної дослідницької роботи учених і вчителів-практиків. Їх співдружність сприяє розвитку творчості й інтересу до науки.

Взаємозв'язки між наукою і практикою багатоваріантні. Вони здійснюються в різних формах: науково-дослідні установи – школі, педагогічні навчальні заклади – школі, інститути післядипломної педагогічної освіти – школі, школа – дослідним установам і вишам, школа передового досвіду – іншим школам, базова експериментальна школа – науці, школа – сім'ї і т. д. Упровадження рекомендацій педагогічної науки в практику вимагає цілеспрямованої й організаційно оформленої побудови педагогічної діяльності. Впровадження виступає стійкою основою і ланкою всіх багатоваріантних співвідношень між теорією і практикою.

Сьогодні у прямій залежності від того, настільки цілеспрямовано, своєчасно і оперативно будуть поширені й утілені в життя здобуті наукою результати, знаходиться реалізація завдань стратегії й модернізації освіти. Принципи єдності школи з життям, особистісно орієнтованої педагогічної діяльності, дитиноцентризму, суб'єкт-суб'єктної взаємодії дорослих і дітей, спрямованість науки на потреби практики, що пропагується в працях В. Г. Кременя, О. Я. Савченко, О. В. Сухомлинської, у багатьох наших роботах на розвиток ідей О. А. Захаренка, Г. Г. Ващенко, А. С. Макаренка, А. В. Луначарського, В. О. Сухомлинського, С. Т. Шацького й багатьох інших педагогів, являють собою не лише методологічну основу впровадження, а й подають зразки забезпечення єдності теорії і практики.

Вивчення науково-педагогічних основ упровадження інноватики дозволило зробити кілька практичних висновків. По-перше, необхідно підняти рівень інформованості педагогів про нове наукове знання. По-друге, розробляти його методичний супровід, що робить знання доступним і викликає інтерес учителів. По-третє, запровадити планування в системі навчального закладу процесу впровадження результатів досягнень науки, інноваційних технологій і досвіду. Життя вимагає забезпечення неперервності взаємовпливу педагогічної науки і практики, а для цього розроблення і своєчасне виявлення найбільш актуальної, пріоритетної проблематики, що зумовлюється потребами навчально-виховного процесу, а також чіткої фіксації і подолання причин, що гальмують процес упровадження.

Тому впровадження результатів педагогічної науки, технологій і досвіду як наукова проблема не може бути повністю розв'язано в одному дослідженні. Обґрунтовувати процес і його етапи важко через відсутність праць, які переконливо показали б, якою мірою науково-педагогічні дослідження впливають на практику, яка інформація і в якому обсязі доходить до широкого учительського загалу, сприймається нею і використовується в практиці. Дослідження в цій галузі малочисельні, фундаментальні праці взагалі відсутні.

Складність в обґрунтуванні науково-педагогічних висновків із цієї проблеми полягає також у тому, що ефективність навчально-виховного процесу залежить від багатьох умов і чинників, які важко враховувати в зв'язку з безліччю параметрів, що його визначають. Це заважає вибрати один чи кілька критеріїв, доведення яких означало б успіх навчання і виховання на основі оперативного впровадження інноватики. Тому нами представлено комплекс критеріїв.

Певною мірою нами використані матеріали тих учених, які найближче підійшли до усвідомлення процесу впровадження, до потреб загальноосвітніх навчальних закладів і вчителя, до відбору і ствердження інноваційних ідей та рекомендацій, до переосмислення і моделювання нових способів взаємодії теорії і практики. Головні теоретичні висновки й узагальнення осмислювалися автором протягом багатьох років наукової і практичної діяльності.

А отже, аналіз навчально-виховного процесу свідчить, що досягнення педагогічної науки, технологій і передового взірцевого досвіду не завжди і не в повній мірі знаходять оперативне застосування в шкільній практиці. Причини, які гальмують упровадження, мають місце як у сфері науки, так і в сфері практичної діяльності, оскільки впровадження залежить від продуктивності науки і організаційних зусиль суб'єктів упровадження.

Аналіз причин, що гальмують упровадження і вивчення масової практики дозволили визначити головну причину, що гальмує впровадження в умовах небувалого зростання потоку нової педагогічної інформації і масової творчості вчителів, – це відсутність науково обґрунтованого процесу впровадження і невизначеність критеріїв оцінки та добору інноватики для впровадження в практику.

Унаслідок цього досягнення педагогічної інноватики обираються для впровадження із суб'єктивних позицій, без необхідного наукового обґрунтування, без урахування переваг щодо раніше досягнутого практичного досвіду. Стихійність і повільність при виборі об'єкта впровадження нерідко веде до того, що нове стає застарілим, інновації перетворюються у псевдоінновації, впровадження не дає належних результатів.

У деякої частини педагогів, як уже говорилося, спостерігається песимізм і недовіра до педагогічної науки, що, звичайно, призводить до подальшого відриву діяльності вчених від навчальних закладів, зростання відстані між педагогічною теорією і шкільною практикою.

Упровадження ще не розглядається як цілісна система, спрямована на підвищення якості всього навчально-виховного процесу. Залишаються неконкретизованими вимоги до керівників і методичних органів освіти в практичному розв'язанні цієї проблеми. Усе це негативно проявляється в практиці й гальмує розвиток педагогічної теорії. Нові знання не реалізуються. Вони не одержують «доводки», не збагачуються практикою.

Одним із головних шляхів піднесення ефективності впровадження є упорядкування наукової інформації, її доведення до вчителя. Це дозволило б об'єктивно визначити актуальну тематику і раціонально використовувати науковий потенціал, вести облік щодо того чи іншого вченого, його наукової школи.

Реалізація цих завдань ускладнюється низкою обставин: 1) відсутністю цілеспрямованих довідково-інформаційних центрів, які б обслуговували вчених і вчителів; 2) слабкістю обліку наукової продукції за тематикою і за роками її появи в більшості наукових, науково-дослідних, навчально-виховних установ і навчальних закладах; 3) відсутністю оцінок та оглядів інформації за певними проблемами і напрямками педагогіки; 4) не розробленістю класифікації педагогічної інформації; 5) відсутністю критеріїв оцінок і методик визначення теоретичної й прикладної цінності, соціальної значущості педагогічної продукції; 6) невивченістю специфіки і реалізації інформаційних зв'язків у педагогічній галузі.

Уплив інформації на всі аспекти життя особистості й функціонування суспільства переоцінити неможливо. Відбувається накопичення, запам'ятовування, передача та опрацювання інформації, а також постійне збільшення її обсягів. Тому необхідно удосконалювати інформаційні процеси, створюючи нові засоби комунікації.

Сьогодні спостерігається залежність учителів і навчальних закладів, особливо у процесі відбору інновацій для використання в практиці від технологічних та інформаційних потоків. Велике значення має інформаційна культура суб'єктів упровадження. До поняття «інформаційна культура», за узагальненням наукових даних, відносимо: оцінку корисності та істинності інформації, яка одержується; відбір особистісно значущої інформації; пошуки необхідної інформації й методики її використання; комунікативні та мовні вміння сприйняття і передачі інформації; інформаційну моральність, що регулює питання доступу до чужої інформації та її використання, а також творче сприйняття нових ідей тощо. Таким чином, інформаційна культура залежить від загального культурного розвитку суспільства. Вона може слугувати інтегральним показником стану суспільства, а також важливим фактором його розвитку. В сучасних умовах компетентність у сфері інформаційних технологій є необхідною умовою загальної культури особистості. У зв'язку з цим виникає потреба «інформаційного всеобучу» педагогічних працівників, із метою не лише здійснення впровадження, а й підготовки до життя в інформаційному просторі.

«Вибухове» зростання обсягів інноватики в педагогіці, в т. ч. із використанням інтернет-ресурсів гостро ставить питання оволодіння педагогічними працівниками інформаційною культурою, її удосконаленням упродовж життя, уміннями оцінки й відбору інформації для використання в практиці навчання і виховання молоді. Це вимоги інформаційного суспільства, в якому відбувається наша життєдіяльність.

Специфіка професіоналізму в навчально-виховній діяльності в сучасних умовах, її креативність, залежність від компетенції й особистісних якостей учителя зобов'язують нас пам'ятати, що не виправдана поспішність у розвитку змін, штучне прискорення в системі організації впровадження можуть завдати справі непоправного збитку і повинні бути виключені. Проте все ж завдання оперативного впровадження повинно бути вирішено. Практика свідчить, що для цього необхідно ретельно аналізувати і відбирати актуальні теоретичні проблеми, що потребують невідкладного дослідження, а у зв'язку з цим включення їх у плани роботи наукових установ. Про результати найбільш значущих досліджень публікувати значними тиражами експрес-інформацію та надсилати в усі регіони і навчальні заклади.

Необхідно прискорено видавати і тиражувати наукові розробки, рекомендовані до впровадження. А деякі, суттєві для практики технології, методичні посібники, рекомендації, що являють собою окремі проміжні результати великої наукової роботи, дослідницькі колективи можуть, як виняток, пропонувати для впровадження протягом усього тривалого часу їх дослідження.

У сучасних умовах широкомасштабного реформування потреби навчальних закладів у випереджувальних результатах педагогічних досліджень зростають. Успіх справи багато в чому залежить від наявного запасу результатів досліджень з теорії виховання і навчання, методики і техніки виконання навчально-виховного процесу. Тому потрібний банк наукових даних з педагогіки. Сьогодні ця проблема певним чином вирішується з появою бібліотеки імені В.О. Сухомлинського, але цього не досить. Необхідна чітка трансформація фундаментальних і теоретико-прикладних досягнень науки на практику, широка база інноваційних наукових даних, щоб відкрилася можливість відбору того, що найпотрібніше в умовах оновлення навчальних закладів усіх типів. А отже, впровадження тісно пов'язане з результативністю науки, ставленням учителя до нових її досягнень, до підвищення своєї кваліфікації й самоосвіти.

Педагоги-вчені, які створили наукову, прогресивну педагогіку – Я. А. Коменський, А. Дістервег, І. Г. Песталоцці, К. Д. Ушинський та ін. наполегливо стверджували, що учитель лише тоді може успішно навчати, коли він сам постійно вчиться. Правильним вихованням може бути лише свідоме виховання, побудоване на досягненнях науки. «Як і будь-яка серйозна справа, воно неможливе без певних наукових знань», – справедливо вважав А. С. Макаренко. Вимоги часу вже не зводяться до того, щоб учитель лише постійно поповнював свої знання, розширював кругозір. Керівник школи як менеджер мусить спрямовувати педагогічний колектив на спостереження за розвитком педагогічної науки, вдумливо оцінювати її результати і вчитися ефективно застосовувати одержані знання в практичній діяльності.

Підкреслимо, що впровадження визначається як цілеспрямована діяльність, яка здійснюється за рішенням органів народної освіти чи з ініціативи педагогічного колективу, і здатна забезпечити вищий рівень педагогічної взаємодії й водночас не допустити негативних наслідків у навчально-виховному процесі [7, с. 117]. Останнє застереження дуже важливе, хоч упровадження, звичайно, завжди спрямоване на практику з метою оптимізації навчання і виховання, економії сил, часу, з метою поліпшення кінцевого результату. Тому, при плануванні впровадження необхідно враховувати, що старе може бути на певному етапі сильніше, і передбачати зміни в структурі навчально-виховної діяльності й службових функцій усіх осіб, що працюють у навчальному закладі.

Важливим уявляється, як уже наголошувалося, врахування і дотримання специфіки при впровадженні різних типів наукової продукції. Результати фундаментальних

досліджень потребують їх трансформації в прикладні. Вони перетворюються в конструктивні й зрозумілі методичні матеріали, що позитивно впливають на навчально-виховний процес. Розробки дають конкретні алгоритми діяльності. Це, насамперед, потрібно знати керівникам навчальних закладів.

У зв'язку з цим надзвичайно потрібною є спеціальна підготовка результату педагогічного дослідження вченого для впровадження. По-перше, результати досліджень, певні технології і досвід мусять відповідати потребам навчального закладу; по-друге, вони потребують добре розроблених каналів проникнення і поєднання їх з практикою; по-третє, забезпечувати досягнення в практиці на їх основі більш високих і переконливих виховних результатів. Педагогічна наука покликана вдосконалювати практику, але позитивні її результати найчастіше виявляються через певний проміжок часу. Може навіть наступити тимчасова дестабілізація у навчально-виховному процесі деяких його ланок, потім, якщо науково обґрунтовано об'єкт упровадження і правильно побудовано процес упровадження, все вирівнюється. Але на певному етапі можливий опір новому, тому необхідно планувати і прогнозувати комплекс психологічних та методичних засобів для подолання труднощів, що виникають.

Проте, незважаючи на потреби цивілізації й інтерес до нового, не всі навчальні заклади усвідомлюють значення впровадження і займаються своєчасним вивченням інноватики та її використання. При цьому в проблемі впровадження нашому аналізу підлягає переважно лише один, науково-педагогічний аспект, хоч, як правильно робить висновок О. Я. Савченко, «впровадження потребує системного підходу і має охоплювати, крім педагогічного, нормативний, науковий й економічний аспекти» [6, с. 2].

Співвідношення між теорією і практикою в такій складній галузі, як виховання людини, відрізняється деякими суттєвими особливостями. По-перше, важливо вивчити об'єкт упровадження в усіх його виявах, щоб не зашкодити вихованню; по-друге, інноватика, як і теорія педагогіки в цілому, не може передбачити безлічі конкретних педагогічних ситуацій, дати завчасно вказівки для кожного ймовірного випадку; по-третє, важливо усвідомити, що теорія педагогіки одночасно може давати і більше, і менше, ніж вимагається практикою, тобто містити багато того, що для окремої конкретної ситуації надмірно, і, разом із тим, далеко не завжди пояснює те, як же вчинити в індивідуальному випадку; по-четверте, виховання людини вимагає високої культури вчителя, діалогічної суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями і колегами у процесі впровадження інноватики; по-п'яте, виховання багатовекторне явище, але потребує цілісності, а звідси – впливу об'єкта, що впроваджується, на всі напрями виховної діяльності, оскільки вони взаємопов'язані й взаємозалежні в практичній діяльності. Отже, далеко не всі практичні працівники ясно уявляють собі специфіку впровадження в практику виховання, не завжди розуміють, що може і чого не може дати школі теорія та її впровадження.

Свою першу теоретичну статтю «О пользе педагогической литературы» основоположник вітчизняної наукової педагогіки К. Д. Ушинський присвятив, як відомо, питанню про те, що може дати педагогові вивчення педагогічної літератури. Щодо практичного досвіду, то основна думка статті – «передати досвід не можна, передається думка, виведена з досвіду», а щоб вивести думку, потрібно знати закономірності педагогічної і психологічної науки. А отже, стаття закликала вчительство вивчати педагогіку і психологію. Вона була спрямована проти механічного копіювання зразків і бездумного застосування готових практичних рецептів. Такий підхід геніального педагога до педагогічної теорії і практики мав і зберігає своє наукове значення, особливо, коли мова йде про вивчення, узагальнення й упровадження передового, взірцевого досвіду.

Висновок «передати досвід не можна» правильний та актуальний і в сучасних умовах. Мова йде про те, що поширити передовий досвід – це означає перш за все передати узагальнюючу думку, виведену з досвіду. Але копіювання його допускається, а передача на більш високому, сучасному рівні розвитку науки, на певній цілісній теорії

можлива, просто необхідна. Молодому вчителю потрібний також показ окремих методів і прийомів роботи, навчання технології й техніці педагогічної дії, знання деяких професійних «секретів».

Не можна не погодитися, що педагогічна діяльність, як і впровадження, дійсно залежить від індивідуальних якостей та рівня підготовки вчителя. Цим перш за все пояснюється той факт, що одна і та ж рекомендація, один і той же педагогічний засіб можуть приводити в практиці багатьох учителів до різних, а деколи і протилежних результатів. У роботі компетентного вчителя, відданого дітям і педагогічній діяльності, завжди є значними і відчутними елементи творчості, але творча дія педагога не може завжди приводити до створення абсолютно нового. Освіта, як ми переконалися, певною мірою є консервативним явищем, проте вона потребує перевіреної в практиці інноваційної діяльності.

За ступенем наукового обґрунтування й ефективності масова практика неоднорідна. Вона може бути масовою, передовою і в окремих випадках – негативною. Може мати застарілі зміст і засоби, якими вчителі користуються, незважаючи на нові вимоги, незалежний тестовий контроль, 12-бальне оцінювання навчальних досягнень учнів та ін. Проте в масовій практиці у відповідь на владні вимоги часу виникає педагогічна інноватика. Учитель використовує її, керуючись своїм прагненням до піднесення якості знань школярів, колишнім досвідом, професійним інтересом, здоровим глуздом. Інколи породжені практикою ідеї кристалізуються, стають предметом наукових досліджень.

Педагогічні основи впровадження можна представити відомою тріадою: практика-наука-практика. Саме в практиці криються витoki наукової теорії, а остання, знову повернувшись до практики, знаходить у ній перевірку, своє призначення і свій сенс. Тут доречно згадати висловлювання німецького педагога А. Дістервега: «... без прагнення до науки вчитель неодмінно підпадає під владу трьох педагогічних демонів: механічності, рутинності, банальності. Він кам'яніє, дерев'яніє, опускається». Але приємно констатувати, що в сучасних умовах інтерес практиків до науки зростає.

Узагальнено можна сказати, що успішність упровадження залежить від повноти відповіді на такі запитання: а) яка інноватика упроваджується? б) у яких науково-методичних матеріалах вона представлена? в) яка готовність учителя до застосування нових результатів педагогічної науки і практики? г) наскільки продумано і раціонально організований процес упровадження?

А отже, оптимальне функціонування процесу впровадження досягається при наступних основних умовах: а) розуміння ролі й значення впровадження для забезпечення єдності теорії і практики; б) науково-обґрунтованого уявлення про сутність нового в результатах педагогічних досліджень і досягненнях передового досвіду; в) відповідного відбору об'єктів упровадження на основі науково обґрунтованих критеріїв; г) єдності діяльності органів народної освіти, учених, авторів новацій, а також педагогічних колективів шкіл та інших суб'єктів упровадження з реалізації досягнень теорії виховання і передового досвіду в масовій практиці.

Реалізація й усвідомлення педагогічних основ упровадження залежить у першу чергу від змісту і рівня підготовки вчителя. А це означає, що органічний зв'язок між педагогікою і загальноосвітньою школою повинен бути започаткований передусім в педагогічному навчальному закладі. Саме тут майбутній учитель починає цікавитися педагогічною наукою або, навпаки, залишається до неї байдужим. Тут він свідомо оволодіває законами, закономірностями і принципами педагогічної науки або лише «проходить» модуль за модулем, щоб здати і забути. Тут (на педагогічній практиці) він уперше випробовує свої сили і намагається в своїй особистісній діяльності поєднати теорію з практикою. Тому питанням поєднання педагогічної теорії і практики в підготовці вчителя надаємо особливе значення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойко А. М. «Служба Богові й Батьківщині». Григорій Ващенко: альтернатива поглядів і оцінок : монографія / Бойко А. М. – К. : ІЗМН, 2001. – 428 с.
2. Карташов П. И. Внедрение педагогических рекомендаций в практику как управляемый процесс / П. И. Карташов // Внедрение достижений педагогики в практику школы. – М. : Педагогика, 1984. – 128 с.
3. Красовицкий М. Ю. От педагогической науки к практике / М. Ю. Красовицкий, Т. И. Беседа, А. В. Сердюк. – К. : Рад. шк., 1990. – 191 с.
4. Кухарев Н. В. Педагогическая теория и школьная практика / Н. В. Кухарев. – Минск. : Изд-во БГУ им. В. И. Ленина, 1978. – 296 с.
5. Махмутов М. И. От идеи до внедрения / М. И. Махмутов, З. Е. Михайлова. – Казань : Тат. кн. изд., 1977. – 113 с.
6. Савченко О. Я. Впровадження результатів наукових досліджень в освітню практику / О. Я. Савченко // Педагогічна газета. – 2007. – № 3 (152). – С. 2.
7. Уваров А. Распространение новых педагогических практик / А. Уваров // Нар. образование. – 2008. – № 9. – С. 117–126.

АЛЛА БОЙКО

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАТИКИ В ПРАКТИКУ

Научно обоснованы педагогические основы процесса внедрения инноватики (инноваций) в практику. Раскрыто определение учеными феномена «внедрение», выявлены структурные составляющие понятия «инноватика», охарактеризована деятельность субъектов внедрения. Представлена классификация научной продукции на основе ее влияния на практику, введено понятие «образцовый педагогический опыт», показано его функции, убедительно раскрыты причины, которые тормозят внедрение, и факторы, которые способствуют процессу реализации инноватики в практической учебно-воспитательной деятельности.

Ключевые слова: внедрение, инновации, теория, практика, информационная культура, образцовый опыт, результаты педагогических исследований, технологии.

ALLA BOYKO

PEDAGOGICAL BASES OF INTRODUCTION OF INNOVATION INTO PRACTICE

Pedagogical bases of process of introduction of innovation into practice are scientifically grounded. Determination of the phenomenon "introduction" by different scientists is presented; the structural components of notion "innovation" are deduced, activity of subjects of introduction is described. Classification of scientific products is represented on the basis of their influence on practice, concept "exemplary pedagogical experience" is initiated, its functions are shown, reasons, that brake introduction and factors which assist the process of realization of innovation in practical educational activity are convincingly exposed.

Keywords: introduction, innovations, theory, practice, informative culture, exemplary experience, results of pedagogical researches, technology.

Одержано 15.04.2012, рекомендовано до друку 25.04.2012.